

KANCLERZ (318) *sb m*

k- (280), c- (19).

a jasne (w tym 6 r. błędne znakowanie); -é- (72), -e- *Mącz* (5).

sg *N* kanclérz (145). ◇ *G* kanclérza (60). ◇ *D* kanclérzowi (16). ◇ *A* kanclérza (44). ◇ *I* kanclérz(e)m (24). ◇ *L* kanclérzu (9). ◇ *V* kanclérzu (2). ◇ *pl N* kanclérze (7). ◇ *G* kanclérzów (1). ◇ *D* kanclérz(o)m (1). ◇ *A* kanclérze (6). ◇ *I* kanclérzmi (1). ◇ *L* kanclérzách (1). ◇ *du I* (*cum nm*) kanclérz(o)ma (1) *ActReg* 11.

Sł stp, Cn notuje, Linde XVIII w.

1. *Urzędnik stojący na czele kancelarii; biegły w sztuce pisania i redagowania dokumentów; pisarz; cancellarius Murm, Mącz, Calep, Cn; archigrammateus Murm, Mącz, Cn; magister scriniorum, princeps scribsrum Mącz, Cn; librarius Mącz; chartularius, scriniarius, scriniorum princeps Cn* (56) : *Ab epistolis eyn kantzler Kánclyerz Cancellarius idem Archigrammateus idem Murm* 176; *Kanczlerzom j nauczonem ludziem fie: przyłączay FalZioł V 53; Mącz 14d, 33a, 148c; Calep 156b.*

Szereg: »pisarz a (a1)bo) kanclerz« [szyk 3 : 1] (4): *FalZioł V 54; A libellis et magister scriniorum, Piřarz álbo Kánclerz/ którzy tákowe listy odbieráyą y chowáyą. Mącz 191d, 191d; Doktorowie záfię/ po Láćinie Scribse, po Zydowřku Sopharim, [...] po Grecku γραμματεϊς to ieřt piřarze iáwni/ ábo kánclerze. WujNT 8.*

a. *Wysoki urzędnik dworski, dostojnik państwowy, sekretarz osobisty króla lub kogoś z dworu, kierownik kancelarii dworskiej, biskupiej lub innej; cognitor causarum ad regem devolutarum, scriba regis Cn* [w tym: o stosunkach niepolskich (44), polskich okresu dzielnicowego (3)] (47) : *A Ioáb řyn Sárwiey był v niego Hethmánem/ á Iořaffát řyn Ahilud Kánclerzem Leop 1.Par 18/15; BibRadz 2.Reg 8/16; OrzRozm Q4; Y řpořobił řobie Dawid vřzędniki rozmáite/ niektore nád wořřkiem/ to ieřt Ioábá/ Iořáphát był Kánclerzem/ piřał rozmáite řpráwy y dzyeie Rycerřkie BielKron 70v; gdy řie tego Krol dowiedział/ od pořlá řwego ktory w Rzymie był/ rozgniewał řie ná Eboráćeńřkiego Biřkupá/ ktory teř był y Kánclerzem v niego/ á tho tám ieřt nawořřřzy vřząd BielKron 212, 106, 225, 306v [2 r.], 307; BielSpr 50v; A gdy [Scewola] Kánclerzá zábił dobrze vbránego/ Wnetře go przywiedzyono przed Krolá řámego. PaprPan Gg2.*

kanclerz czyj (2): *Látá 1218. Iwo z Końřkiego řyn Saulow Kánonik Krákwřki á Kanclerz Leřtká białřego z domu Odrowář/ po Wincenciurie zořtał biřkupem Krákwřkim. BielKron 359v. Cf »kanclerz krola«.*

*W połączaniu z imieniem i (lub) nazwiskiem [imię i (lub) nazwisko + kanclerz (8), kanclerz + nazwisko (1)] (9): Leop Is 36/3; Tedy Eliákim řyn Helkiařzow y Sobná Kánclerz [!] [...] wroćili řię do Ezechiařzá BibRadz Is 36/22, *2v, 4.Reg 18/18, Is 37/2; Ná ten Syem do Spiry pořtał teř Krol Fráncuřki pořlá řwego Fránciřřká Oliueriuřá Kánclerzá BielKron 220, 212v, 229v; StryjWjaz A4.*

W połączeniu z przymiotnikiem od nazwy kraju [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (3); kanclerz + przymiotnik] (6): Pořtał do nich Kánclerzá Czeřkiego Płáweńřkiego Márgřabię BielKron 237, 237v, 360, 413v; LatHar +7; A ten paćierz dał mi ręką řwá nápiřány w Wářiřzáwie ná Séymie Pan Gołofiet, álbo Kánclérz Wołřki. SarnStat 1224.

Wyrażenie: »kanclerz krola« (1): IAn XXII Portueński Biskup/ Kánclerz krolá Fráncufkiego [...] od XXIII Kárdynałow wybran w Lugdunie w kłaŝtorze Dominikow ná Papiestwo *BielKron* 186.

Zestawienie: »kanclerz koronny« (1): [*Panowie węgierskiej ziemi*] Piotr Pereni/ Itároftá Temezvárki Steffan Broderyk Kánclerz Koronny. Olexi Turzo podkárbi wielki. *BielKron* 305v.

W przen (2) : A któzby mógł tákiego nágánić prawdziwie/ Ktoryby żył w ták zacnych zwyczaioch pocźciwie. Chybáby lie nie wftydał ni ludzi ni Bogá/ By też zrośł y v bydlá álbo był páfterzem/ Przedfię go v fwey cnoty może zwác kánclerzem. *RejWiz* 7v, 183v.

Przen: *Apostołowie, ewangeliści, księza, jako ci, którzy spisywali i rozpowszechniali naukę Chrystusa* (14) : [*pan do księdza*] Hárdzie tu strzáláŝ porożym A zowieŝ lie poľem bożym Prawdá żeá iego páftyrem A w wielu śprawach kánclerzem. *RejRozpr* A4; gdyż to iest nam frego rofkazano iedno co iesth nam oddano y poŝtanowiono z dawná przez Proroki / á potym przez Apoŝtoły y Ewanyeliŝty á wierne Kánclerze Páńskie *RejPos* 161, A4v, 76, 157, 240v, 255v.

kanclerz czego (5): *RejAp* 2v, 16v, 123v; Piękny początek/ ále fregie dokończenie tey przypowieŝi Pána náŝzego/ ktorá nam thu ná piłmie zoŝtáwić raczył przez Ewanyeliŝtę ŝwoiego/ á prawdziwego Kánclerzá tháiemnic Boŝthwá ŝwego *RejPos* 246v, 221v.

Szeregi: »kanclerz a sekretarz« (2): Pátrzayże iż iefzcze wnet po w niebo wŝtápieniu ŝwoim oto zoŝtáwił Apoŝtoły ŝwoie Kánclerze á Sekretarze táiemnic ŝwoich/ iż tego nędzniká vczyli/ vpomináli *RejAp* 2v; *RejPos* 278v.

»sprawca i kanclerz« (1): Y thámże ŝprawce y Kánclerze ŝwoie zoŝtáwić raczył/ y tám im poŝłał Duchá ŝwego ŝwiętego. *RejPos* 195v.

2. *Najwyższy urzędnik Królestwa Polskiego i osobno Wielkiego Księstwa Litewskiego kierujący kancelarią królewską i archiwum* (262) : tam naprzod pan Kanclerz nomine regio expostulował na poŝły *Diar* 64, 28, 39, 41 [3 r.], 43, 49 (17); *UstPraw* A4v; *OrzRozm* Q4 [2 r.]; *OrzQuin* K; *GórnDworz* B6; Potym Kánclerz z Podkárbbim cni Senatorowie/ Koronni/ w ŝwey ŝiwiznie vcźciwi pánowie/ Zá poczty ŝwymy ŝwietno łńnacymi iecháli *StryjWjaz* B3; *StryjKron* 622; atam czekali aKrol zawarł ŝię zedwiema Kanclerzoma y Podskarbbim wzP. Podlaskim. *ActReg* 11, 4, 4v, 5v, 6 [3 r.], 11 (109); *JanNKarGórn* D4; *SarnStat* *5, 104, 143, 259, 319 [2 r.] (13); Y do twoich Romule murow ŝławá iego Zálŝlá; gdzie Tyber bieży Kánclerzá moźnego. *SapEpit* [B2], A2v, B.

W połączeniu z imieniem i (lub) nazwiskiem (często wyrażonym nazwą miejscową z przymiskiem „z” lub przymiotnikiem od nazwy miejscowej) [imię i (lub) nazwisko + kanclerz (19), kanclerz + (imię i) nazwisko (6), imię + kanclerz + nazwisko (2)] (27): *Diar* 22; wyłupił [*gospody*] [...] Ianá Kánclerzá s Koniecpolá/ y Ianá Głowaczá z Oleŝznice *BielKron* 388; Kánclerz Láŝki s ŝwego vrzędu widzác krolá nápoły vmarłego/ kázał lekárzá poimác á wládzić *BielKron* 403, 359, 381v, 391, 401v *marg*, 403 [2 r.] (14); *StryjKron* 587, 622 *marg*; Pan Kánclérz Oćiefki [...] vczynił do Królá od nich przemowę. *SarnStat* 1266, 905, 915, 958, 996, 1016 (10).

W charakterystycznym połączeniu: pan kanclerz (110).

Zestawienia: »kanclerz koronny, Korony Polskiej« [*w tym: dodatkowo z imieniem własnym* (22)] = *cancellarius regni JanStat* (32 : 1): *Diar* 39; *RejZwierz* aa3, 58v; Iáko iá powiádác zwykł Pan Ian Oćiefki Kánclerz Koronny/ hnet my wyrwiemy też propoŝicyá ŝwą/ od propoŝicyey Krolewŝkiej

bárzo rozną *OrzRozm* C3, Q4; Ale tákie dáníe byío łkázono przez pány/ zwłázczá przes Biskupá Krákowłkiego Kánclerzá Korony Polłkiey. *BielKron* 385v; *GórnDworz* B6v; *StryjKron* 707, 717, 787; *CzechEpPORz* *2, *3 źp; *PaprUp* B4v, C; złasnie Wielmożnym Ianem Zamoiskim, Kanclerzem y Hetmanem Koronnym, masię wdrodze widziec, doktorego choć zdrogy wstąpic ma *ActReg* 120, 75, 125; *KochAp* 6, 8, 13; *JanNKar* D3v; Dániná wieczna Kánclérzowi y Hetmánowi Koronnému. *SarnStat* 1051, 38, 103, 319, 321, 421 (11); *CzahTr* A2.

»kanclerz krakowski« [z imieniem własnym] (2): Piérwłzy Pan Floryan/ Biskup Krákowłki: potym Pan Wilk Kánclérz Krákowłki [*Cancellarius Crac. JanStat* 35] *SarnStat* 371, 1213.

»Krolestwa (Polskiego), krolewski kanclerz« [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (12)] = *Regni Poloniae cancellarius JanStat* [szyk 11 : 5] (14 : 2); *MetrKor* 37/1; *BielKron* 402; Bibrák Kánclerz Krolewłki zázczá łwoię mowę. *StryjWjaz* B4; Dan przez ręce Wielmożnych/ Ianá z Koniecpolá królestwá Polłkiego Kánclérzá/ y Piotrá z Czekoćiná/ tegóz Królestwá Podkánclerzégó/ nam łczérze miłych. *SarnStat* 381, 380, 383, 384, 889, 896 (13).

»na(j)wyższy kanclerz« [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (2)] = *cancellarius supremus JanStat* [szyk 4 : 2] (6); *MetrKor* 37/1; *ActReg* 75; *SarnStat* 889, 958, 992; EPITHALAMIVM NA WESELE Iásnie Wielmożnego Pána/ Páná Leoná Sápiehi Kánclerzá naywyżłzego W.X. Lith. *SapEpit kt.*

»polski kanclerz« [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (2)] [szyk 2 : 1] (3): Thegoż czáfu Krzełław s Kurozwał Biskup Kuiuáwłki Kánclérz Polłki/ vmarł. *BielKron* 401v; *SarnStat* 322, 996.

»kanclerz wielki« [szyk 4 : 1] (5); *SarnStat* 421, 1048; y od Bogá daná Wielkiemu Kánclerzowi/ możnego Hetmáná Corká *SapEpit* A3, A2v, B3.

»kanclerz Wielkiego Księstwa Litewskiego, litewski« [w tym: dodatkowo z imieniem własnym (8)] [szyk 10 : 1] (8 : 3); *KwiatOpis* B2v; *BudBib* A2; *StryjKron* 86, 762; Mikołay Rádziwiłowicz Woiewodá Wileńłki/ y Wielkiego X. Litewłkiego Kánclérz [*Magni Ducatus Cancellarius JanStat* 755] *SarnStat* 997, 38, 322, 444, 1040, 1307; *SapEpit kt.*

Szereg: »kanclerz, (i) podkanclerzy; kanclerz z podkanclerzym« = *cancellarius et vicecancellarius JanStat* (22; 1): Kánclerz y Podkánclerzy ma być ieden duchowny á drugi łwiecki *UstPraw* A4v; Kánclerz z Podkánclerzym łiftow łobie przeciwnych z Kánclérzów wydáwáć niemáią. *UstPraw* A4v; *SarnStat* 103, 316, 318 [2 r.], 319, 321 (21).

W przen (1) : A odwiernym miey łławę/ á primás niech będzie nád włzyłtkiemy rozum/ á boiazń Boża Kánclerzem *RejZwierc* 146v.

a. *Ze względu na pełnioną przez niego funkcję zwierzchnika uczelni* (2) : *SarnStat* 204 *cf* *Wyrażenie*.

Wyrażenie: »kanclerz kollejjacki« (1): KANCLERZA KOLLEIACKiego moc. TEż połtanawamy [!]: iż ilekroć którzy Studenći w ktoréykolwiek profesłiiéy przez Doktory álbo Miłtrze ná examen wedle zwyczáiu będą przypułczeni tedy Kánclérz náłz [*Cancellarius noster JanStat* 221] ná ten czás będący/ iáko zwierzchnieyłzy/ ono examen ápprobowáć będzie miał włzelką moc. *SarnStat* 204.

Synonimy: **1.** *pisarz*; **a.** *sekretarz*.

Cf **KANCLERZY**